

"כָּבֵד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כְּאֲשֶׁר צֻוֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ" !

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. שְׁמוֹת כ', י"ב

כִּבְדָּה אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכּוֹן יְמֶיךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֲלֶיךָ נָתַן לָךְ:

2. דברים ה', ט"ז

כִּבְדָּה אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כְּאֲשֶׁר צֻוֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרְכּוֹן יְמֶיךָ וְלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֲלֶיךָ נָתַן לָךְ:

3. רס"י דברים ה', ט"ז

כֹּאשֶׁר נֹאךְ – אף על כיבוד אב ואם נלטו צמרה שְׁנֵאֵמַר שֶׁסָּס לוֹ חָק וּמִשְׁפָּט:

4. מש"ח דברים ה', ט"ז

כבד את אביך כו' כאשר צוה ד' כו' – הרצון, כי אמרו בירושלמי (קדושין א-ז כ:)) דכבוד אב הוי מצוה קלה, והיא כפריעת חוב עבור טרחתם ומזונם, ולכן אמר אף באופן שאביך ואמך עיבוד ולא גדלוך גם כן תכבדם כאשר צוה ד' אלהיך במדבר, ששם לא היה טורח גדול על האבות בגידול בניהם, כי מן היה יורד מן השמים, ומים מבאר, ובשר משליו, והענן היה מגחיץ מלבושיהם, ובכ"ז צוה ד' לכבד אביך ואמך, כן תעשה לדור אחרון, ...

עוד יש לפרש הפסוק כאשר צוה ד' הנאמר במצות כבוד אב, דבישראל נוסף על כבוד האבות, שהם מוליכים בניהם להעצלה האמיתית והם מוסרים המצות השמעיות והקבלה מדור לדור, ... ולזה אמר שאף אם אין האב מוריש לו הדיעות הצודקות, גם כן תכבדנו כאשר צוה ד' אלהיך, שאתה בדור שהבנים ג"כ שמעו מפי הגבורה ואינם צריכים למסורת אבות, וכל פרושי התורה שבע"פ שמעו מפי משה, ואעפ"כ צוה ד' אלהיך לכבד אביך ואמך. ודו"ק.

5. מש"ח ויקרא י"ט, ג'

כל מוסדות הקבלה מהר סיני הוא הקבלה הנאמנה ונתנה למשה מסיני ומסרוה דור אחר דור לזרעם אחריהם והודיעו בנים לבני בניהם יום אשר עמדו בחורב, וכן עד עולם, ואם דור יבזה אביו וילעג למוסרי הקבלה, אז פסק תורה מישראל, ולכן בזה הגדר יש בכבוד אביו גם דברים הנוגעים אל מצות ה' וכלל התורה.

6. עין אי"ה שבת א', א', י"ד

וא"ר בר מחסא אר"ח ב"ג א"ר, הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר לרעת כי אני ד' מקדשכם. הכרת טובה היא העמוד המוסרי היותר גדול ונשגב, שכשיתפתח כל צרכו בלבבות בני אדם יהי עוזר מאד אל התיקון הכללי. כי אנו רואין שגם עכשיו שלב בנ"א מלא הוללות, וטמטום הלב מכח סדרי החיים הגרועים מתגבר מאד, מ"מ במה שהרגש האנושי מגיע להכרת טובה, הוא פועל להכשיר את הנפש להביע במה שיכול את הרגשה העדינה הזאת, במאמר ובפועל. כיבוד הורים, וביחוד כבוד זכרונם אחרי מותם חזק מאד בלבבות בנ"א, והרבה פעמים פועל הוא לרכך לבבות קשים מאד. מאין בא הרגש הזה רק מכח הכרת טובה המושרש עמוק מאד בלב בנ"א. אמנם כך היא המדה שכ"ז שהאדם אינו מוכשר כראוי, הוא עלול רק להכיר יחושו הרוחני לדברים קטנים, ולדברים גדולים שראוי שיהי' יחושו אליהם יותר חזק אלפים פעמים, לא יוכל להכניס [יחש] בלבבו הקצר והמוגבל. ע"כ כח הכרת טובה להורים מוכר בלב רבים, וכח הכרת טובה לאל היחיד החנוך והטוב, שראוי שיהי' ער בלב מאד, ... אי אפשר שיכנס בלב עם כל רישומו. אמנם לכשתגדל האנושיות והכחות המוסריים יתפתחו יפה, עד שיהיה ראוי להכניס בלב, באורח ישר וטבעי, גם רעיונות היותר גדולים ואדירים, יופיע כח ההכרה הזאת באור גדול, עד שתשפיע רב כחה על כל עלילות האנושיות הכוללות והפרטיות, וכ"כ תהי' פועלת בחזקת ידה עד שתעורר בחיל את הלבבות לדעת את ד', להכיר כי הוא הוא המטיב באמת, ולהכיר ג"כ את הדרכים שבהם נוכל להביע רחשי הכרתנו את טובותיו הנשאות. ... ע"כ כל מה שיבא לידינו להשריש בלב בנ"א ולתן מקום לכח הנעלה של הכרת טובה שיגדיל ויצא אל הפועל, היא עלינו חובה גדולה, למען תת דרך להיסוד הנעלה שעתיד לקחת חלק גדול בתיקון העולם הכללי, להיות מתחזק ומתרחב. ע"כ הנותן מתנה לחבירו, שכפי הנימוס האנושי בהודע למקבל ימלא לבבו רגשי הכרת הטובה, למדונו חז"ל שלא ימנע הטוב הזה להיות יוצא מן הכח אל הפועל, אם שהנותן איננו חפץ לא בהכרת טובה ולא בתשלומי תודה. אבל היסוד המוסרי שעתיד להיות נוטל חלק גדול בהטבת המציאות ראוי לטפחו ולתן לו מקום להתרחב, וכל רגש קטן מצטרף אל התיקון הכללי כשיוכר בכל כחו.

7. מוסר אביך ב', ג' עמ' 27

הכח של הכרת-טובה הוא כח גדול בנפש. שכפי מעלת טהרתה יגדל הכוסף של הוצאתו-לפעל, וכפי מה שהאדם שלם בדעתו מתמלאה התרשמותו ממנו. ותנועה זו היא מהתנועות היותר חשובות בנפש, ביסוד חוקה המתאים לשלמות המציאות

באמתת החכמה העליונה. כל מה שתגדל הטובה וכל מה שתתמיד יותר, וכן כל מה שירחוק ערך המקבל מהנותן, כפי רוממות הנותן המיטיב, כה תגדל התשוקה של הכרת-הטובה.

8. הרב הירש שמות כ', י"ב

יציאת מצרים ומתן תורה הם שתי עובדות היסוד של עם ישראל, שעליהם תיכון כניעתנו לפני ה' כמושל ושלט בגורלנו ובחינו, והנה שתי עובדות אלה – עובדות היסטוריות הן, ואנו יודעים און ומכירים בהן כאמיתות היסטוריות, אולם הערובה היחידה לאמיתותן היא המסורת, ויסודה של מסורת אינו אלא מסירתה הנאמנה לבנים מידי האבות וקבלתה ברצון בידי הבנים מידי האבות. על כן לא נתקיימו לאורך ימים יסודות הבנין הגדול שייסד ה' בישראל – אלא על המשמעת העיונית והמעשית של בנים כלפי אבות ואמהות, ונמצאנו למדים כי כיבוד אב ואם הוא התנאי היסודי לנצחיותה של האומה הישראלית. על ידי האב והאם נותן ה' לילד לא לבד את הווייתו הפיסית, אלא הם למעשה גם החוליה המקשרת את הילד אל העבר היהודי ועושה אותו לבן ישראל ולבת ישראל. מידי ההורים מקבל הילד את מסורת התעודה הישראלית המעוצבת בדעת, בהליכות ובדרכי חינוך, והם מוסרים לו את דבר ההיסטוריה ואת דבר התורה, למען ינחילם גם הוא לבניו אחריו בבוא הזמן. כשם שעניי הבן אל הוריו, כן תהיינה אליו עיני ילדיו בבוא הזמן. אלמלא הקשר בין אבות ובנים – תנותק שרשרת הדורות, תאבד תקוות העבר היהודי לגבי העתיד והאומה הישראלית תחדל מלהיות. אכן, גדולה חשיבותם של ההורים בישראל, ולפיכך ייחדה להם התורה מקום נכבד בעשרת הדיברות, לאמור: כבד את אביך ואת אמך למען יארכו ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. ...

מדרכי הכיבוד הוא, בראש וראשונה, לשמוע בקולם ללא תנאי ולמלא כל רצונם בזריות, ובלבד שרצונם לא יהיה מנוגד לרצון ה' (עי' ויקרא יט, נ ופ"י שם), שהרי על ההורים להיות דוברים ומתווכים לרצון ה', והרי זאת תעודתם וחשיבותם הגדולה. תעודה זו של ההורים היא יסוד מצות כיבוד אב ואם, ולא מידת החסדים, גדולה או קטנה. שנמלו לילדיהם, וכאשר יגדלו הילדים ויגיעו לגיל הבגרות, – תגדל גם המצוה, והיא לא תיפסק אף עם פטירת ההורים. כגבוה שמים מארץ – כן גבהו הדרישות ההלכתיות והכבירות של מצוה זו מכת חובה מוסרית, ששיטת המוסר הרגילה – המכונה "מוסר התבונה" – מסוגלת להסיק מתוך שיקולים של הכרת טובה (עי' קדושין ל ע"ב, לא, לב).

9. קידושין ל', ב'

תנו רבנן נאמר כבוד את אביך ואת אמך ונאמר כבוד את ה' מהנך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום אבל בהכאה ודאי אי אפשר וכן בדין ששלשתן שותפין בו תנו רבנן שלשה שותפין הן באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני.

10. קידושין ל"א, א'

בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בשישים ריבוא שכר והיה מפתח מונה תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו אמר רב יהודה אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בשישים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא והיה מפתח מונה תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו שגולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכך שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ דא"ר גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

11. קידושין ל"א

אתא רב דימי אמר פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה תני אבימי בריה דרבי אבהו יש מאכיל לאביו פסיגיו וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא.

12. קידושין ל"ב, א'

שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימם.

13. שו"ע יורה דעה סי' ר"מ

(א) צריך לזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם: ...

(ב) איזו מורא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו או מקום המיוחד לו להתפלל ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו אפילו לומר נראין דברי אבא ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא

במותו אלא אומר אבא מארי היה שם אביו כשם אחרים משנה שמם אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו אבל שם שרגילין בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור):

(ג) עד היכן מוראם היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שצויהו בכך:

(ד) איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכנים ומוציא ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפי' מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו: הגה וכן להיפך אם מטחין אביו ברחיים וכוונתו לטובה כדי שינצל אביו מדבר קשה יותר מזה ומדבר פיוסים על לב אביו ומראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון ברחיים נוחל עולם הבא (גמ' ורש"י פ"ק דקדושין וירושלמי) וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש רבו: ...

(ז) חייב לעמוד מפני אביו ואם האב תלמיד בנו כל אחד מהם עומד מפני השני. ...

(ח) עד היכן כיבוד אב ואם אפי' נטלו כים של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק:

(ט) חייב לכבדו אפי' אחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו אם הוא תוך שנים עשר חדש ואם הוא לאחר שנים עשר חדש אומר זכוננו לברכה:

(י) מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויציאם לאחרים לנהגם כראוי:

(יא) ראה אביו שעבר על דברי תורה לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמוהירו והוא יבין בעצמו ולא יתבייש ואם היה אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי. ...

(יג) תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם: ...

(טו) אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מצוה עשה בין מצות לא תעשה ואפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו:

(טז) האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולי צוואת אביו אין לו לחוש לצואתו:

(יז) אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם אלא שהאשה אין בידה לעשות שהיא משועבדת לבעלה לפיכך היא פטורה בכבוד אב ואם בעודה נשואה ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת:

(יח) ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו אפילו ה' אביו רשע ובעל עברות מכבדו ומתירא ממנו: הגה וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע אא"כ עשה תשובה (טור ומרדכי פ' כיצד ובהגהות מיימוני פ"ז דהלכות ממרים):

(יט) אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול: ...

(כד) חייב אדם לכבד חמיו: הגה י"א דאין אדם חייב בכבוד אביו אביו (מהרי"ק שורש מ"ד) ואינו נ"ל אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו'):

(כה) אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אלא א"כ האב בן תורה תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מ' עלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה: הגה וכן אם האב מוחה בבן שישא איזו אשה שיחפון בה הבן א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ז):

14. שו"ע יורה דעה סי' רמ"א

(א) המקלל אביו או אמו אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו כמה דברים אמורים שקללום בשם מהשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו חייב אלא בלאו כמו המקלל אחד מישראל: הגה וכן המכה אביו או אמו בחייהם בין איש בין אשה חייבים חנק ודוקא אם עשו בהם חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל (טור): ...

(ד) היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינם להריגה ויוציאים ליהרג אסור לו להכותם ולקללם ואם הכה אותם או קללם פטור ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג עליהם אע"פ שיוציאים ליהרג: ...

(ו) כל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים אפי' ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שראוי: